
In memoriam

УДК 7.072.2(477) (092)

Агнія КОЛУПАЄВА

**МИКОЛА МОЗДИР —
ВИЗНАЧНИЙ ДОСЛІДНИК
УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА
(1928—2018)**

Висвітлюється життєвий шлях, наукова спадщина Миколи Моздира, яка є вагомим внеском у методологію українського мистецтвознавства, виявлення, збереження, дослідження, популяризацію пам'яток української культури, народного мистецтва. Аналізуються основні праці вченого. Акцентуються вагомі теоретичні здобутки у дослідженні українського декоративного, церковного мистецтва, народної дерев'яної, кам'яної скульптури, меморіальної пластики, української хрестології.

Ключові слова: Микола Моздир, українське народне мистецтво, скульптура, меморіальна пластика, сакральне мистецтво, народні меблі, різьблення по дереву, кам'яне різьблення, хрест, «фігура», типологія, іконографія, символіка.

© А. КОЛУПАЄВА, 2018

6 січня 2018 року відзначив своє 90-річчя Микола Моздир — відомий український вчений, історик, музейник, патріарх львівської мистецтвознавчої «школи», старший науковий співробітник відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України, кандидат мистецтвознавства, член Наукового товариства ім. Шевченка, Національної спілки художників України, Спілки критиків та істориків мистецтва. З нагоди ювілею колектив Інституту народознавства, колеги щиро вітали Миколу Моздира, на Вченій раді виголошували слова шани дослідника. Невдовзі прийшла сумна звістка: 26 лютого обірвався життєвий шлях знаного вченого.

Поховали Миколу Моздира на Личаківському кладовищі у Львові, у родинному гробівці. Культурно-мистецьке середовище Львова й України, глибоко сумуючи з приводу важкої втрати, низько схиляє голови перед світлою пам'яттю Вченого.

Народився Микола Моздир у с. Тайкури Здолбунівського р-ну Рівненської обл. До школи пішов у рідному селі, згодом до середньої в Здолбунові. Вищу освіту здобув на історичному факультеті Львівського державного університету ім. І. Франка, спеціалізуючись з теорії та історії мистецтва (1946—1950).

Понад півстоліття вчений плідно працював на ниві мистецтвознавства. Наукову діяльність розпочав 1961 р. на посаді молодшого наукового співробітника відділу народного мистецтва та художньої промисловості Музею етнографії та художнього промислу АН УРСР у Львові (тепер Інституту народознавства НАН України). У 1963 р. продовжив кар'єру як заступник директора з наукової роботи Львівського музею українського мистецтва (тепер Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові). З 1971 р. до початку 1983 завідував відділом фондів та музеєзнавства, а з 1980, на громадських засадах, був заступником директора з наукової роботи Музею етнографії та художнього промислу. Вчене звання старшого наукового співробітника зі спеціальності 17.00.05 «Декоративно-прикладне мистецтво» було присуджено 1983. У 1983—1990 рр. очолював відділ мистецтвознавства Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР (тепер Інститут народознавства НАН України). З квітня 1992 р. до грудня 2011 працював на посаді старшого наукового співробітника відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України [1, с. 5, 46, 57].

Микола Моздир — як зріз цілої епохи в науці, чи не останній із свого покоління, яке прийняло естафету від тих, хто був біля джерел чи формував магістралі народознавства, музейництва у післявоєнний час. Вчений був з тими, хто своєю самовідданою, високопрофесійною працею відстоював національні цінності в науці у реаліях тоталітарної дійсності. Хто в 1960-х обґрунтовував потребу виокремлення українського мистецтвознавства в окрему галузь, обстоював дослідження традиційної культури, народного мистецтва на академічному рівні. І сприяв піднесенню на належний рівень народознавчої, мистецтвознавчої науки Незалежної України. Доля мистецтвознавця Миколи Моздира, як і зміст його дослідницької діяльності, невіддільна від долі рідного народу у нелегкий історичний час [7, с. 225].

Науковий доробок — потужна сторінка в історії розвитку українського мистецтвознавства, етнології другої пол. ХХ — поч. ХХІ ст. Дослідницька праця вченого була сконцентрована на вивченні фундаментальних проблем українського мистецтвознавства. Постать Миколи Моздира презентує такі важливі ділянки вітчизняної науки, як історія та теорія мистецтв, мистецька критика, українське церковне мистецтво, дослідження в різних галузях образотворчого та декоративного мистецтва (народного, професійного, самодіяльного), різних жанрів, видів, серед яких графіка, малярство, гутне скло, народне меблярство, різьбярство, каменярство, проблеми народних художніх промислів, народна орнамента тощо. Різноманітна музейницька, наукова діяльність Миколи Моздира, у тому числі рецензентська, редакторська, обширний мистецтвознавчий доробок, вже сьогодні високо пошановані фахівцями [10; 37; 5—7; 40], очевидно, заслуговують на ґрунтовне дослідження.

Важливою сторінкою творчої біографії Миколи Моздира, після викладацької практики по закінченні університету, стала музейницька праця, пов'язана з Музеєм етнографії та художнього промислу та Львівським музеєм українського мистецтва (Національним музеєм). Працюючи у різних підрозділах, на різних посадах, вчений значно доклався до розбудови цих музеїв, упорядкування фондів, збереження, поповнення, популяризації музейних колекцій, атрибуції пам'яток, формування нових експозиційних площ, активізації виставкової

Микола Моздир. ІН НАН України. Грудень 2008 р. Світлина В. Васінчука

Микола Моздир, Ірина Гургула, Григорій Якущенко (тоді директор Музею українського мистецтва у Львові). 1960-ті рр. (опубл.: [39])

У гостях в Олени Кульчицької. Зліва направо: Олена Кульчицька, Ірина Гургула, Микола Моздир, Софія Чехович. 15 вересня 1965 р. (опубл.: [29, с. 157])

Микола Мозир, Григорій Смольський на відкритті виставки митця. Національний музей у Львові. 1 грудня 1979 р. Приватна власність

Микола Моздир. 1986 р. Архів ІН НАН України [1, с. 95]

діяльності, комунікації з художниками, народними майстрами тощо.

Відомо, що прогресивне середовище львівського музейництва мало вирішальний вплив на формування Миколи Моздира як науковця. Вченому поталанило відвідувати лекції з історії та теорії мистецтва знаного дослідника, професора Мечислава Гембаровича. Пощастило спілкуватися, співпрацювати з багатьма видатними постатями української культу-

ри, серед яких — Павло Жолтовський, Олена Кульчицька, Віра Свенціцька, Ірина Гургула, Лев Долинський, Антін Будзан, Катерина Матейко, Володимир Рожанківський, Савина Сидорович, Данило Фіголь, Борис Возницький, Володимир Овсійчук, Яким Запаско, Борис Возницький, Фаїна Петрякова, Петро Лінинський та інші [6, с. 27]. Про окремі персоналії вчений залишив цінні мемуарні нариси [15; 22; 25; 27; 30; 34—36].

Розпочавши роботу в Музеї етнографії та художнього промислу, Микола Моздир, слідом за старшими колегами Володимиром Рожанківським, Антоном Будзаном доклав багато зусиль для відновлення виробництва гутного скла у Львові, й загалом в Україні. Новим словом у вітчизняній науці вважається дебютний нарис вченого «Художні вироби із скла заводів Львівського раднаргоспу» (1963), в якому висвітлюються питання історії відродження, розвитку гутного скла на Львівщині, технологічні відміни скловиробництва, мистецькі особливості посуду з сульфітно-цинкового, безколірного скла, кришталевого «різьбленого» посуду, асортимент виробів провідних львівських майстрів, художників гутного скла тощо [37, с. 29].

З переходом на роботу до Музею українського мистецтва (Національний музей) у сфері наукових інтересів Миколи Моздира також — мистецька критика, аналіз сучасного художнього процесу, творчості професійних митців. Результатом стала низка мистецько-критичних публікацій, каталогів виставок (наприклад, Віктора Савина, 1968; Семена Грузберга, 1970, альбом про скульптора Валентина Борисенка, 1971) [3; 4]. У цих публікаціях відзначається вміння автора гостро бачити, аналізувати, критично оцінювати мистецькі твори, робити теоретичні узагальнення тощо. Вчений і надалі продовжував активно виступати з критичними публікаціями про творчість народних та професійних художників (зокрема, Григорія Смольського, Валентина Подольського, Олександра Пилева, Дмитра Білинського, Василя Рафартаровича та інших). Багатьох з них він знав особисто. Праці вченого, які вирізняються аналітичним підходом, прагненням всебічного висвітлення теми часто ставали результатом тривалих взаємин і фахового аналізу доробку митців [37, с. 29, 31].

У 1960-х рр. в Національному музеї під керівництвом Миколи Моздира запрацював освітньо-

мистецький лекторій для учнівської та студентської молоді, в роботі якого брали участь відомі мистецтвознавці, художники, наприклад, Леопольд Левицький. Особливою популярністю користувались лекції про різні види, жанри мистецтва, творчість Тараса Шевченка, Олени Кульчицької, сучасних львівських митців [30, с. 157].

Очолюючи відділ фондів Музею етнографії та художнього промислу у 1971—1983 рр., Микола Моздир доклався до побудови нових постійних експозицій та проведення більш як 30 тимчасових виставок. До заслуг вченого, зокрема, відносять впорядкування фондів ювелірних виробів і коштовностей, а також побудову нових музейних розділів, серед яких фонд меблів (пл. Ринок, 10), постійна виставка старовинних годинників, що стали своєрідною візитівкою Музею. Фахівці, колеги відзначають ерудицію, феноменальну пам'ять, досвід, глибоку інтуїцію вченого, що давали йому можливість визначати художньо-історичну цінність окремих пам'яток, робити певні відкриття, поповнювати музейні збірки гідними експонатами, вводячи їх у науковий обіг. З повагою згадується організаційний талант вченого, наполеглива робота щодо організації численних виставок, конференцій, семінарів, його активна співпраця з народними майстрами тощо [6, с. 28].

У цей період вчений також активніше звертався до питань історії українського народного декоративного мистецтва, проблематики народного меблярства, яку згодом висвітлив у публікаціях [13; 31; 33]. 1981 розпочинав підготовку до докторської дисертації на тему «Художні меблі в Україні в системі декоративно-прикладного мистецтва» [1, с. 66].

Загальноновизнаною є велика і копітка пошуково-експедиційна діяльність вченого, завдяки якій було врятовано велику кількість цінностей церковного мистецтва, традиційної культури, а музейні колекції збагатилися на тисячі експонатів. Серед них — високомистецькі твори, а іноді — унікальні пам'ятки, що мають велике наукове значення. Так, стараннями Миколи Моздира, як керівника експедиції, було врятовано й привезено до Національного музею окремі зразки давніх ікон з Бойківщини, Поділля, Волині (XVI—XVII ст.) та знамениті різьблені «Дунаївські колони» — фрагменти іконостасу з церкви с. Дунаєва на Львівщині (перша пол. XVII ст.), про які польська преса писала ще у 1910-х рр. [8; 39].

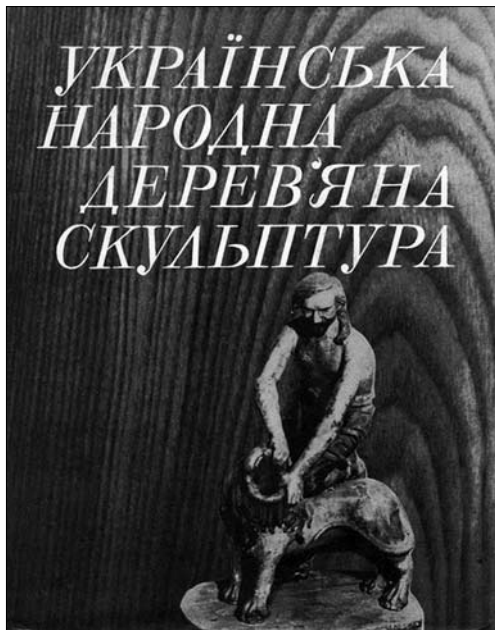

«Дунаївські колони» — фрагменти іконостасу з церкви с. Дунаїв на Львівщині. XVII ст. (опубл.: [8, с. 18])

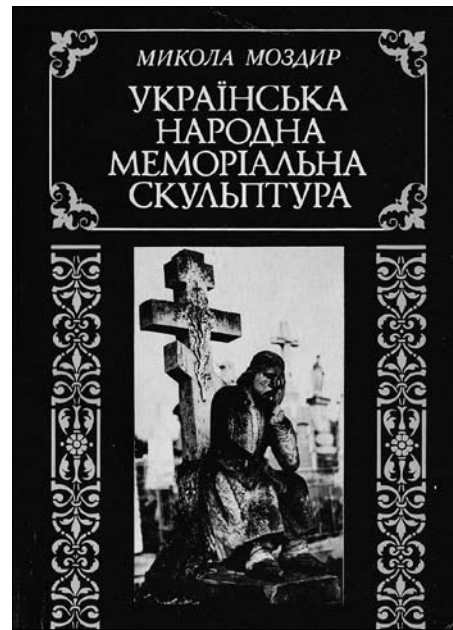
Дослідник завжди брав активну участь у роботі з виявлення, фіксації, збереження пам'яток національного мистецтва і культури [6, с. 27].

Відомі згадки про оригінальну «школу» пошуково-експедиційної роботи Миколи Моздира, базовану на засадах наукової етики, уважному, шанобливому ставленні до людей, колег, адже вчений брав активну участь у щорічних комплексних експедиціях у різних райони України, за різноманітною тематикою, та виступив організатором, керівником десяти з них, зокрема, в райони Українського Полісся. Видатна дослідниця українського мистецтва Віра Свенціцька, з якою він не раз співпрацював в експедиціях, свого часу підкреслювала, що Микола Моздир — «керівник високопрофесіонал» [40, с. 73; 7, с. 228].

Вчений завжди піклувався про підготовку кадрів, займався лекційною, викладацькою роботою. Наприкінці 1980-х — на поч. 1990-х Микола Моздир доклався до розробки нових методичних матеріалів та спецкурсів культурологічного, народознавчого профілю, що їх вводили до переліку основних гуманітарних дисциплін у всіх вишах зі здобуттям Україною Незалежності. Вчений розробив та втілював у життя спецкурс «Українське народне мистецтво» на кафедрі історії та етнографії України (тепер кафедра етнології) Львівського національного університету ім. І. Франка, й підготував розділи про народні художні промис-

Обкладинка монографії «Українська народна дерев'яна скульптура» (1980)

Обкладинка монографії «Українська народна меморіальна скульптура» (1996)

Обкладинка монографії «Володимир Лупійчук — співець українського козацтва» (2005)

Обкладинка монографії «Українська народна меморіальна пластика» (2009)

ли для навчального посібника «Етнографія України» (1994, перевиданого 2004 р.) [41; 14; 26]. Також Микола Моздир — автор концепції та змісту курсу «Історія мистецтва та архітектури», який упродовж чотирьох семестрів вивчають студенти-дизайнери Національного лісотехнічного університету України у Львові, співавтор навчального посібника «Культурна спадщина людства», підготовленого на кафедрі соціології та культурології НЛТУ [42; 2; 12].

Провідною темою досліджень, пріоритетом для Миколи Моздира стало вивчення української народної пластики, в т. ч. сакральної, з дерева та каменю. Кандидатську дисертацію на тему «Українська народна дерев'яна скульптура» захистив 1977 р. в Московському держуніверситеті ім. М.В. Ломоносова (тоді в Україні захистів з мистецтвознавства не було) [9]. Розпочавши студіювання народної пластики вже наприкінці 1960-х, вчений «йшов в ногу»

з актуальною проблематикою вивчення народного мистецтва, адже приблизно у цей час побачили світ аналогічні розвідки з народної скульптури сусідніх Словаччини (Р. Беднарик, 1957), Польщі (Й. Грабовський, 1968), Росії (Н. Камянская, 1968), Білорусі (А. Леонова, 1973), Литви (А. Канцедікас, 1974) [37, с. 29].

Народній пластичі присвячено чимало публікацій Миколи Моздира, окремі з яких у зарубіжних виданнях, зокрема ЮНЕСКО [38]. Ця тема розкривається й у чотирьох ґрунтовних монографіях вченого — «Українська народна дерев'яна скульптура» (1980), «Українська народна меморіальна скульптура» (1996), «Володимир Луїїчук — співець українського козацтва» (2005), «Українська народна меморіальна пластика» (2009). Також Микола Моздир — співавтор колективних історико-етнографічних праць «Гуцульщина», «Бойківщина», «Лемківщина», численних енциклопедичних словників, довідників тощо.

Праці Миколи Моздира вирізняються актуальністю тематики, багатством і значною новизною джерельного матеріалу, літератури, розробкою нових підходів до вивчення матеріалу, глибиною наукового аналізу. Так, у розділі «Різьбярство» колективної монографії «Гуцульщина» (1987), простежується застосування вченим іншого (на відміну від попередників) — культурологічного, семіотичного підходу до розгляду побутових предметів з дерева кінця ХІХ — поч. ХХ ст., оздоблених різними техніками [37, с. 31].

У працях Миколи Моздира вперше у вітчизняній науці було піднято маловивчений пласт народної меморіальної скульптури, надмогильної пластики, розкрито низку актуальних проблем, що стосуються історії, теорії, методології вивчення народного та професійного, сакрального мистецтва. Вагомі теоретичні напрацювання вченого є актуальними не лише для дослідників народної скульптури, а й сприяють поглибленню підходів до вивчення інших видів українського мистецтва, в т. ч. церковного — мають важливе значення для подальшого вивчення мистецької спадщини українського народу.

У монографії «Українська народна дерев'яна скульптура» (1980) вчений вперше зупиняється на теоретичних проблемах дослідження народної пластики, її генези, критеріях визначення тощо [11]. До

Відкриття виставки Прокопа Колісника. Зліва направо: Ярослав Кравченко, Яким Запаско, Фаїна Петрякова, Василь Откович, Прокіп Колісник, Валерій Марчак, Галина Стельмащук, Орест Голубець, Володимир Овсійчук, Микола Моздир, Олег Сидор, Галина Кусько. Національний музей у Львові. 1995 р.

Микола Моздир і його дружина Неоніла Вергун. 19 грудня 1998 р. Приватна власність

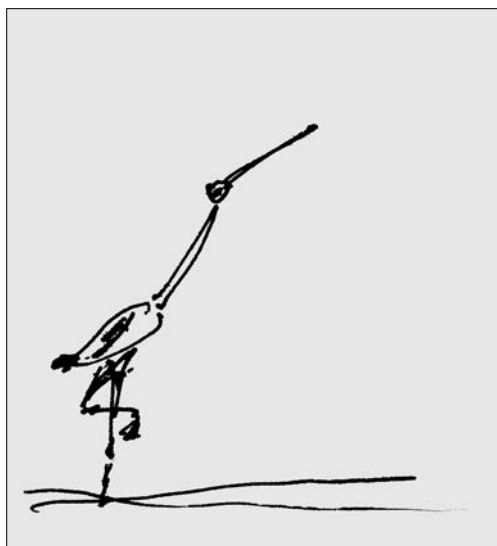
Учасники експедиції відділу народного мистецтва на місці битви під Берестечком (1651), с. Пляшева Радивилівський р-н Рівненської обл. Зліва направо: Андрій Клімашевський, Софія Боньковська, Ольга Олійник, Михайло Станкевич, Василь Романів, Микола Моздир, Олена Никорак. 1997 р. Світлина А. Клімашевського

На Шацьких озерах. Експедиція відділу народного мистецтва на Західну Волинь і Південно-Західне Поділля. 1997 р. Світлина А. Клімашевського

На рибалці з друзями-митцями, викладачами Львівської національної академії мистецтв. Зліва направо: Юрій Скандаков, Микола Моздир, Олександр Волошенко. Млинки Жовківський р-н Львівської обл. Червень 2002 р. Світлина Т. Янка

Малюнок Миколи Моздира. 1990-ті рр. Приватна власність

Тарас Янко, Микола Моздир. Млинки. Червень 2002 р. Світлина Т. Янка

З рибальським знаряддям. Експедиція на Західну Волинь і Південно-Західне Поділля. 1997 р.

Олександр Волошенко, Тарас Янко, Микола Моздир. Добротвір Кам'янка-Бузький р-н Львівської обл. 2004 р. Світлина Т. Янка

історичного огляду давніх пам'яток вдало долучає аналіз сучасних творів дрібної пластики, з'ясовуючи функціональні, стилістичні особливості. Праця стала вагомим внеском у методологічну базу вітчизняного мистецтвознавства. Застосована автором методологія, що ґрунтується на аналізі широкого аспекту семантичної структури, дозволила уповні висвітлювати зміст пластичного образу, мотиву, від базової іконографічної схеми до численних її варіантів [7, с. 229; 37, с. 31].

Микола Моздир започаткував у вітчизняній науці дослідницьку тему «Українська народна меморіальна скульптура», до якої звернувся 1988 р. Упродовж 1984—1990 рр. вчений обстежив понад 100 місць поховань, зафіксувавши понад тисячу пам'ятників, різних за часом творення — від найдавніших збережених до надгробків, виготовлених наприкінці 1980-х. На основі вивченого матеріалу дослідник запропонував струнку концепцію народної надмогильної скульптури, різьбленої з каменю, систематизувавши пам'ятки на основі типологічної схеми, базованої на їхніх іконографічно-композиційних особливостях. У монографії «**Українська народна меморіальна скульптура**», що побачила світ 1996, вперше в народознавстві досліджується меморіальна, або ж цвинтарна, різьба як родова відміна українського сакрального народного мистецтва. У книзі розкриваються питання генези, розвитку, сучасного стану народної надмогильної скульптури в Україні. Висвітлюються основні її типи (зокрема — надмогильного хреста, скульптурних надмогильників), локальні особливості, стилістика, символіка, характеризується доробок відомих та анонімних майстрів. У додатках книги також подано зворушливі зразки поетичного фольклору — надмогильної поезії, зафіксовані вченим на цвинтарних пам'ятниках у різних містах та селах Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Волинської областей [16].

Книга «**Володимир Лупійчук — співець українського козацтва**» (2005) присвячена талановитому скульптору-різьбярю з Поділля (1922 р. н., який живе і працює в Тернополі). За фахом технік-будівельник, на базі початкової художньої освіти митець послідовно розширював горизонти своїх знань історії України, теорії, історії мистецтва, розуміння ролі художника в житті народу. Самобутня творчість цього майстра, за ідейною спрямованістю, художньо-

Зліва направо: Софія Боньковська, Микола Моздир, Олена Никорак, Євгенія Ромащук на святкуванні ювілею Ганни Горинь. ІН НАН України. 2001 р.

На святкуванні ювілею Романа Яціва. ІН НАН України. Серпень 2006 р. Світлина О. Федорчук

Степан Макарчук, Галина Стельмащук, Борис Возницький, Микола Моздир. ІН НАН України. Грудень 2008 р. Світлина В. Васінчука

Степан Павлюк, Микола Моздир, Раїса Захарчук-Чугай у Президії Вченої ради на честь 80-ліття вченого. ІН НАН України. Грудень 2008 р. Світлина О. Федорчук

Урочисте святкування 80-ліття Романа Кирчіва. Сидять зліва направо: Оксана Франко, Степан Павлюк, Роман Кирчів, Ярослав Ісаєвич, Микола Мушинка, Раїса Захарчук-Чугай. Стоять зліва направо: Іван Кирчів, Ігор Кожан, Василь Горинь, Олег Шаблій, Ярослав Тарас, Микола Моздир, Феодосій Стеблій. ІН НАН України. 2010 р.

Відділ народного мистецтва ІН НАН України. Сидять зліва направо: Микола Моздир, Раїса Захарчук-Чугай, Михайло Станкевич (завідувач відділом 1992—2008 рр.), Олена Никорак, Олег Кошовий. Стоять зліва направо: Романа Дутка, Ольга Олійник, Людмила Герус, Орест Макоїда, Романа Мотиль, Олег Болюк, Агнія Колупаєва, Ірина Филипів (лаборант), Вікторія Тарас, Олена Козакевич, Галина Качор, Оксана Шпак, Олена Федорчук. 2008 р. Світлина В. Васінчука

Микола Моздир, Андрій Колотай, Олег Микита, Михайло Станкевич на відкритті виставки української витинанки. Музей етнографії та художнього промислу ІН НАН України. 25 жовтня 2008 р. Світлина Л. Герус

Микола Моздир, Роман Кирчів. ІН НАН України. 2009

Зліва направо: Софія Боньковська, Олена Никорак, Микола Моздир, Раїса Захарчук-Чугай. Відділ народного мистецтва ІН НАН України. 2003 р. Світлина О. Федорчук

образною структурою, пластичною довершеністю, виходить за межі традиційної народної, зазначає автор. Характеризуючи творчість В. Лупійчука як «народний професіоналізм», Микола Моздир торкається важливих теоретичних, термінологічних проблем в мистецтвознавстві, відзначаючи відсутність досі чіткого, науково-коректного принципу визначення номінацій окремих груп непрофесійних художників. Розмірковує про вплив конкретних соціально-економічних, культурних умов на кристалізацію художніх орієнтирів творчої особистості [28].

Це видання, що вирізняється ошатним дизайном, високою культурою друку, презентує різьблену пластику В. Лупійчука за основними темами, що формували творче кредо майстра. Так, в окремих розділах аналізуються скульптурні ілюстрації до поезій Т. Шевченка, творів українських письменників, а також образи козацької тематики, що виражають духовний світ, творчі пошуки, громадянську позицію майстра, його бачення ролі українського козацтва не лише у героїчній боротьбі за волю народу, а й як активної державотворчої сили на сучасному етапі. Різьбярський доробок доповнюють зразки поетичної творчості В. Лупійчука. Книга також містить каталог творів, відгуки на виставки, перелік музеїв та установ, в яких зберігаються твори майстра тощо.

Вагомим внеском у вітчизняну науку є остання монографія Миколи Моздира «Українська народна меморіальна пластика» (2009), яка була написана на основі значного польового матеріалу, зібраного автором упродовж більш як 30 років, і стала підсумком тривалого дослідження теми. Книга складається з семи розділів, містить вступ, перелік джерел та літератури, покажчик обстежених місцевостей (320 пунктів), велику кількість чорно-білих та кольорових ілюстрацій, світлин, більшість з яких авторські (350). Післяслово до книги написав академік НАН України, професор Степан Павлюк [32].

Монографія є першим мистецтвознавчим узагальненням сакрального та суто меморіального українського народного пластичного мистецтва. У ній висвітлюються проблеми теорії та історії меморіальної пластики в Україні, простежується її розвиток від давнини до сучасності. Автор окреслює та ґрунтовно аналізує основні типологічні групи народної ме-

«Миколая'2003» у відділі народного мистецтва. Зліва направо: Корнелій Кутельмах, Юрій Гошко, Раїса Захачук-Чугай, Агнія Колупаєва, Микола Моздир. 19 грудня 2003 р. Світлина О. Федорчук

Микола Моздир. Грудень 2005 р. Світлина О. Федорчук

Микола Моздир. 2010 р. Світлина О. Федорчук

Людмила Герус (завідувач відділом з 2008 р.), Микола Моздир. Відділ народного мистецтва ІН НАН України. 2009 р. Світлина О. Федорчук

Серед колег відділу народного мистецтва. Сидять зліва направо: Агнія Колупаєва, Раїса Захарчук-Чугай, Микола Моздир, Оксана Тріска. Стоять зліва направо: Олег Болюк, Ольга Олійник, Олена Козакевич, Людмила Герус, Романа Мотиль, Оксана Шпак, Вікторія Тарас. Січень 2011. Світлина О. Федорчук

Микола Моздир. Червень 2011 р. Світлина А. Колупаєвої

моріальної пластики, а саме — надмогильні, придорожні, присадибні, пам'ятні хрести та «фігури»; скульптурні надмогильники; пам'ятники про знесення панщини та скасування кріпосного права; уцілілі надмогильні знаки з часів козаччини та споруджені у ХХ ст. «козацькі могили»; пам'ятники борцям за волю України, полеглим у національно-визвольних змаганнях (1914—1920 та 1940—1960-х рр.). Також у монографії висвітлюється ідейно-семантична та образно-символічна структура надмогильних знаків, питання витоків відзначення місць поховання на українських землях тощо. Окреслюються найбільш відомі, провідні осередки народного пам'ятництва, творчість окремих майстрів. Книга (як уточнює автор у вступі) є спробою скласти у читача загальне, цілісне уявлення про надмогильне та ландшафтне пам'ятництво як вид художньої творчості українського народу, тісно пов'язаний з його духовністю, вірою, культурою [32, с. 6].

У науковому доробку Миколи Моздира вагоме місце посідає проблематика українського сакрального мистецтва (історія, типологія, іконографія, стилістика творів тощо). Найширше вона представлена, зокрема, у публікаціях вченого, пов'язаних з фундаментальними темами дослідження сакрального мистецтва, які виконувалися у відділі народного мистецтва ІН НАН України упродовж 1993—2003 рр. під керівництвом завідувача відділом Михайла Станкевича. Важливе значення мають джерелознавчі розвідки, публікація візитацій (ревізій) церков Перемиського деканату, здійснена вченим на основі перекладу, опрацювання документів ХVІІІ ст. (з архіву Національного музею), писаних латинською, польською, німецькою мовами (2003). До наукового обігу було уведено значний матеріал, що стосується опису церков, предметного заповнення літургійного простору тощо, який досі був мало відомий дослідникам. Цей матеріал є цінним джерелом до історії церкви, української сакральної архітектури, мистецтва, взагалі української культури ХVІІ—ХVІІІ ст. [24]. Результатом студіювання мистецьких засад церковного мистецтва, ікон, христів, дзвонів, предметів облаштування церковного інтер'єру тощо, зокрема, став «Словник українського сакрального мистецтва», який вийшов за науковою редакцією Михайла Станкевича (2006). Співавторами видання виступили співробітники відділу

народного мистецтва — Михайло Станкевич, Микола Моздир, Софія Боньковська, Раїса Захарчук-Чугай, Людмила Герус, Оксана Шпак, Вікторія Тарас та інші [29].

Праці Миколи Моздира є суттєвим внеском у розвиток української хрестології (ставрографії), історичної дисципліни, яка вивчає історію, форми, іконографію хреста. Виняткове значення для мистецтвознавчої науки посідає дослідження дерев'яних та кам'яних хрестів в Україні, зокрема аналітичні напрацювання вченого щодо класифікації, типології, іконографії, художніх особливостей пам'яток, здійснені на значному джерельному та польовому матеріалі [17—21; 23; 24].

Микола Моздир часто повторював: «Поки живемо — робімо добро людям» [7, с. 231]. Ці слова — вияв глибинних рис людяності, засад християнської моралі, ємко окреслюють життєве кредо вченого, який, передусім, щиро ділився своїм досвідом, знаннями з усіма, хто звертався до нього за порадою, допомогою.

Микола Моздир завжди радо допомагав як досвідченим, так і молодим вченим, особистим прикладом мотивуючи молодших дослідників до системності, аналітичності мислення, професійного самовдосконалення. Для багатьох, у тому числі й особисто для мене, слово Миколи Івановича стало вирішальним у виборі майбутнього фаху мистецтвознавця. Різні покоління вчених щиро вдячні Миколі Івановичу Моздиру за безцінні поради, наукову підтримку й опіку, та, продовжуючи досвід вченого, послуговуються у своїй роботі його теоретичними розробками, критеріями щодо аналізу, оцінки мистецьких процесів і явищ.

Усі, кому пощастило спілкуватися з Миколою Моздирем, знали його не лише як досвідченого музейника, висококласного фахівця-мистецтвознавця, вимогливого критика, інтелектуала, старшого колегу, який вмів створити у колективі приязну, конструктивну атмосферу. А й як добру, великої, щедрої душі людину, блискучого оповідача, відвертого й водночас тактовного у висловах. Завзятого рибалку, великого оптиміста і життєлюбця. Велика честь було знати, працювати в одному відділі, навчатися у Миколи Івановича Моздира — Людини, Вченого непересічного таланту, ерудиції, мудрого та доброзичливого Вчителя й Наставника.

Добре ім'я, велика дослідницька спадщина Миколи Моздира назавжди залишаться в пам'яті української наукової спільноти.

Список скорочень

ІН НАН України — Інститут народознавства Національної академії наук України

СКІМ — Спілка критиків та істориків мистецтва

1. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 3. — Од. зб. 368. — 135 с. (Моздир М.І.: особова справа).
2. Акуленко В.І. Культурна спадщина людства: збереження та використання: навчальний посібник / В.І. Акуленко, І.П. Магазинщикова, М.І. Моздир, О.О. Тарасенко; за ред. І.П. Магазинщикової. — Львів, 2002. — 160 с.
3. Борисенко В.: альбом / вст. ст., упоряд. М.І. Моздир. — Київ: Мистецтво, 1971. — 14 с. : 10 с. іл.
4. Валентин Борисенко: альбом / упоряд. М.І. Моздир. — Київ: Мистецтво, 1987. — 120 с. : іл.
5. Герус Л. Досвід помножений людяністю / Людмила Герус // Мистецтвознавство '08: науковий збірник. — Львів: СКІМ; ІН НАН України, 2008. — С. 233—236.
6. Захарчук-Чугай Р. Творчий шлях ученого / Раїса Захарчук-Чугай // Народознавчі зошити. — 1998. — № 1. — С. 27—28.
7. Захарчук-Чугай Р. Микола Моздир — півстоліття на ниві мистецтвознавства / Раїса Захарчук-Чугай // Мистецтвознавство '08: науковий збірник. — Львів: СКІМ; ІН НАН України, 2008. — С. 225—232.
8. Моздир М.І. Дунаївські колони / М.І. Моздир // Образотворче мистецтво. — 1971. — № 4. — С. 18—19.
9. Моздыр Н.И. Украинская народная деревянная скульптура: автореф. дисс. ... канд. искусствоведения / Моздыр Николай Иванович. — Москва, 1977. — 20 с.
10. Микола Іванович Моздир (до 70-річчя від дня народження): бібліографічний покажчик / уклад. В. Яблонська; вст. ст. Р. Захарчук-Чугай; наук. ред. Р. Яців. — Львів: ІН НАН України, 1998. — 21 с.
11. Моздир М.І. Українська народна дерев'яна скульптура / Моздир Микола Іванович. — Київ: Музей етнографії та художнього промислу АН УРСР; Наукова думка, 1980. — 190 с. : іл.
12. Моздир М. Навчально-методичні матеріали до вивчення курсу «Історія мистецтва та архітектури»: для студентів спеціальності «дизайн» / М. Моздир, С. Шлемкевич. — Львів, 1993. — 20 с.
13. Моздир М. З історії меблярства в Україні / М. Моздир, С. Мигаль // Український ліс. — 1993. — № 2. — С. 53—55.
14. Моздир М.І. Художні ремесла / М.І. Моздир // Етнографія України: навчальний посібник / за ред. С.А. Марчука — Львів: Світ, 1994. — С. 282—301.

15. Моздир М. Павло Жолтовський в експедиціях / Микола Моздир // Народознавчі зошити. — 1995. — № 5. — С. 275—276.
16. Моздир М. Українська народна меморіальна скульптура / Микола Моздир. — Київ : ІН НАН України; Наукова думка, 1996. — 130 с.
17. Моздир М. До іконографії кам'яних хрестів XVIII—XX ст. на українських землях / Микола Моздир // Третій міжнародний конгрес українців, 26—29 серпня 1996 р. Політологія. Етнологія. Соціологія: доповіді та повідомлення. — Харків, 1996. — С. 83—86.
18. Моздир М. До класифікації та іконографії кам'яних хрестів XVIII—XX ст. на українських землях / Микола Моздир // Українська хрестологія: тези і резюме наукової конференції 24 жовтня 1996 року. — Львів : ІН НАН України, 1996. — С. 3—5.
19. Моздир М. Намогильні хрести / Микола Моздир // Хрест в українському мистецтві: каталог виставки. — Львів, 1997. — С. 6.
20. Моздир М. «Фігури», придорожні та присадибні хрести в Україні / Микола Моздир // Українська хрестологія. — Львів : ІН НАН України, 1997. — С. 21—30.
21. Моздир М. Хрест у селі Зимне біля Володимира (до питання атрибуції) / Микола Моздир // Галич і галицька земля в державотворчих процесах України: матеріали Міжнародної наукової конференції. — Івано-Франківськ; Галич : Плай, 1998. — С. 146—149.
22. Моздир М. Ірина Гургула — дослідник народного мистецтва 1920—1930-х рр. / Микола Моздир // Мистецтвознавство'99: науковий збірник. — Львів : СКІМ; ІН НАН України, 1999. — С. 191—200.
23. Моздир М. Хрести різьбляра В. Турченяка в церкві св. Юра в селі Дуліби біля Стрия / Микола Моздир // Народознавчі зошити. — 2003. — № 1—2. — С. 263—266.
24. Моздир М. Візитаційні акти Перемиського деканату як джерело до історії української культури XVII—XVIII ст. (теки фонду М. Подолинського в архіві Національного музею у Львові) / Микола Моздир // Народознавчі зошити. — 2003. — № 3—4. — С. 588—621.
25. Моздир М. Він завжди з нами (до 100-річчя від дня народження Павла Жолтовського) / Микола Моздир // Мистецтвознавство'04: науковий збірник. — Львів : СКІМ; ІН НАН України, 2004. — С. 133—142.
26. Моздир М. Художні ремесла та промисли / М. Моздир // Етнографія України: навчальний посібник. — Львів : Світ, 2004. — С. 306—327. — (Вид. 2-ге, перероб. і доп.).
27. Моздир М. Леопольд Левицький і Національний музей у Львові / Микола Моздир // Леопольд Левицький. Спогади про художника: науковий збірник / авт. упор. Л. Павлишин. — Львів : СКІМ, 2004. — С. 38—41.
28. Моздир М. Володимир Лупійчук — співець українського козацтва / Микола Моздир. — Львів : ІН НАН України; Афіша, 2005. — 144 с. : іл.
29. Моздир М. (Гасла) Амвон, ампір, антипедіум, апокриф, Афон, бароко, басма, біблія, божник, вівтар, вітраж, готика, двері церковні, дияконські двері, жезл, іконостас, каплиця, киворій, кивот, Києво-Печерська лавра, кіот, класицизм, клірос, клобук, ковчег, лави церковні, лавра, монастир, намогильник, надгробок, панцизніяні хрести, престол, придорожні хрести, присадибні хрести, ренесанс, Розп'яття, рококо, саркофаг, Святогірська Успенська лавра, Свято-Успенська Почаївська лавра, солея, сповідальниця, тетрапод, Унівська Свято-Успенська лавра, «фігура», хрест намогильний, Христос скорботний // Українське сакральне мистецтво: словник / М. Станкевич, С. Боньковська, Р. Василик, Л. Герус та ін.; за наук. ред. М. Станкевича. — Львів : ІН НАН України, 2006. — С. 11—13, 19, 23, 27—28, 31—35, 44—45, 52—53, 54—55, 66—67, 72—73, 79, 97—98, 111—115, 123, 125—133, 140—141, 151—153, 159—160, 175, 196—198, 201—203, 207—210, 213—214, 216—221, 225—226, 230, 239, 246—247, 250—251, 260—262, 272—273, іл.
30. Моздир М. Олена Кульчицька і Національний музей у Львові / Микола Моздир // Арт-клас: Олена Кульчицька (1877—1967). 130-ти літньому ювілею художниці присвячено. — 2007. — № 3—4. — С. 156—159.
31. Моздир М. Народні меблі в Україні. Генезис. Еволюція форм / Микола Моздир // Народознавчі зошити. — 2008. — № 1—2. — С. 160—183.
32. Моздир М. Українська народна меморіальна пластика / Микола Моздир. — Львів : ІН НАН України, 2009. — 287 с. : іл.
33. Моздир М. До питання про стан меблярства кін. XIX — поч. XX ст. в Галичині / Микола Моздир // Народознавчі зошити. — 2010. — № 1—2. — С. 256—261.
34. Моздир М. Експедиційні виїзди з Петром Лінинським / Микола Моздир // Івашків Г. Збірка кераміки Петра Лінинського. — Львів : ІН НАН України, 2010. — С. 34—36.
35. Моздир М. Такою її пам'ятаю (спогади про К. Матейко) / Микола Моздир // Народознавчі зошити. — 2011. — № 4 (100). — С. 605—607.
36. Моздир М. Завжди був зразком / Микола Моздир // Мистецтвознавство'11: науковий збірник (до 100-річчя від дня народження Антона Будзана). — Львів : СКІМ; ІН НАН України, 2011. — С. 319—321.
37. Станкевич М. Микола Моздир — дослідник української народної пластики / Михайло Станкевич // Народознавчі зошити. — 1998. — № 1. — С. 29—31.
38. Mozdyr M.I. La sculpture sur bois en Ukraine / M.I. Mozdyr, A.K. Fedoruk // Le Bois dans l'architecture et la sculpture slaves. — Paris : L'UNESCO, 1981. — P. 213—226.
39. Гах І. Національний музей у Львові: 80-ті / Ірина Гах // Збруч. — <https://zbruc.eu/node/34519>.
40. Захарчук-Чугай Р. (Рец. на кн.) Микола Моздир. Українська народна меморіальна пластика. — Львів :

Інститут народознавства НАН України, 2009. — 270 с. // Вісник НТШ. — Ч. 45. — Весна-літо 2011 р. — С. 73—74. — http://ntsh.org/sites/default/files/visnyk_45.pdf.

41. Кафедра етнології ЛНУ ім. І. Франка. — http://old.clio.lnu.edu.ua/Kafedra_etnologii.html.
42. Кафедра соціології та культурології НЛТУ: навчальні дисципліни кафедри. — http://nltu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=117&Itemid=71.

Ahniya Kolyupaeva

MYKOLA MOZDYR IS OUTSTANDING A SCIENTIST IN THE FIELD OF UKRAINIAN FOLK ART

We highlight Mykola Mosdir's life and scientific heritage as a significant contribution to the methodology of Ukrainian Art Studies, discovery, preservation, research, and popularization of the Ukrainian culture and folk art artefacts. Analysis of the main published works of the scientist, focusing on theoretical achievements in study of the Ukrainian decorative and church (ecclesiastical) art, wooden, stone folk sculpture, memorial plastics and Ukrainian Chrestology (Studies of the Cross).

Keywords: Mykola Mozdyr, Ukrainian folk art, sculpture, memorial plastic, ecclesiastical art, furniture, carving on wood, stone carving, cross, «figure», typology, iconography, symbolism.

Ahniya Kolyupaeva

МЫКОЛА МОЗДЫР — ВИДНЕЙШИЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ УКРАИНСКОГО НАРОДНОГО ИСКУССТВА

Освещается жизненный путь, научное наследие Мыколы Моздыра, которое является весомым вкладом в методологию украинского искусствоведения, в дело выявления, сохранения, изучения, популяризации памятников украинской культуры, народного искусства. Анализируются основные труды ученого. Акцентируются важные теоретические достижения в исследовании украинского декоративного, церковного искусства, народной скульптуры из дерева и камня, мемориальной пластики, украинской крестологии (ставрографии).

Ключевые слова: Мыкола Моздыр, украинское народное искусство, скульптура, мемориальная пластика, сакральное искусство, народная мебель, резьба по дереву и камню, крест, «фигура», типология, иконография, символика.